

8.3.2.1./16/I/002

**NACIONĀLA UN STARPTAUTISKA MĒROGA PASĀKUMU ĪSTENOŠANA IZGLĪTOJAMO
TALANTU ATTĪSTĪBAI**

Strūve iela 4, Rīga, LV-1003, tālr. 67350966, e-pasts: info@832.visc.gov.lv

Filozofijas Valsts 9. olimpiādes otrā kārtā

2022. gada 1. decembrī

Politikas filozofija: vara, tiesības, taisnīgums

1 .uzdevums. Tests.

Atbildiet uz uzdevuma aprakstā uzdoto jautājumu. Izvēlēties vienu no atbilžu variantiem. Darba izpildes laiks 30 min.

1.1. Vissvarīgākais krimināli procesuālā taisnīguma princips, pēc O.Hefes domām, ir nevainības prezumpcija. Īsumā, šis princips skan:

- a) uzklusāma ir arī otrā puse;
- b) neviens nav sevis paša tiesnesis;
- c) šaubu gadījumā jālemj par labu apsūdzētajam;
- d) garantē katram viņējo.

1.2. M. Vēbers darbā “Politika kā profesija un aicinājums” raksta: “Valsts [..] ir cilvēku kundzības attiecības pār cilvēkiem, balstoties uz leģitīmo (t. i., par leģitīmo uzskatīto) vardarbības līdzekli.” Tātad, lai valsts varētu pastāvēt, jābūt spēkā vairākiem nosacījumiem.

Kurš no zemāk minētajiem apgalvojumiem izsaka nepieciešamu valsts pastāvēšanas nosacījumu?

- a) pārvaldītajiem cilvēkiem jāpakļaujas pārvaldošo autoritātei;
- b) valdnieka autoritātei jābalstās izredzētībā vai cita veida harizmātiskā kundzībā;
- c) pārvaldītajiem ir jābaidās no valdnieka;
- d) varai jāpieder tautai vai tās ievēlētiem pārstāvjiem.

1.3. Mišels Fuko ir teicis: “Vara nav institūcija vai struktūra, tā nav arī kāds mums piemērots spēks; tas ir vārds, ko attiecina uz sarežģītu stratēģisku situāciju noteiktā sabiedrībā.”

Kurš no zemāk minētajiem apgalvojumiem vislabāk izsaka autora domu?

- a) vara ir tik iedarbīga tāpēc, ka tai nav viena noteikta, viegli iznīcināma izcelsmes avota.
- b) varai nav noteikta struktūra, tā ir haotiska, un nekad nevar zināt, kā tā iedarbosies.
- c) vara nav konkretizējama kā spēks, ko pielieto kāds noteikts rīcības aģents.
- d) varai ir noteikta forma, taču tās saturs mēdz mainīties atkarībā no tā, kurš izmanto tās metodes.

1.4. Džordžo Agambens raksturo kapitālismu kā reliģiju un apgalvo: “Dievs nenomira; viņš tika pārvērsts naudā”.

Kurš no zemākminētajiem apgalvojumiem vislabāk izsaka autora domu?

- a) Agambens uzskata, ka kapitālismu var iznīcināt tikai atgriešanās pie Dieva;
- b) Agambens uzskata, ka kapitālisma reliģijas Dievs ir nauda;
- c) Agambens uzskata, ka sabiedrība Dievu ir pārdevusi
- d) Agambens uzskata, ka kapitālismā Dievs ir kļuvis par produktu.

1.5. Platons jautā: “Vai tu domā, ka kāda valsts, vai armija, vai laupītāju vai zagļu banda, vai pat kāda tauta, kopīgi sākdamā kādu netaisnu lietu, varētu kaut ko panākt, ja pasākuma dalībnieki būtu cits pret citu netaisni?”

Kurš no zemākminētajiem apgalvojumiem vislabāk izsaka autora domu?

- a) netaisnības klātesamība (vai valstī, vai tautā, vai armijā, vai citur kaut kur) padara neiespējamu katru rīcību, jo katrs kļūst par ienaidnieku taisnīgajam, krietnajam;
- b) netaisnas lietas sākšana neparedz, ka cilvēki ir netaisni viens pret otru;
- c) netaisnība dažreiz ir izdevīgāka par taisnību, jo tā ļauj sasniegt kā kopējo, tā individuālo laimi un labumu;
- d) katra valdīšana, ja tā ir īsta valdīšana, lai tā būtu valsts vai privātā vara, cenšas panākt tikai labāko, tātad netaisnas lietas sākšana var būt nepieciešama.

1.6. Žans Žaks Ruso raksta: “Cilvēks ir dzimis [.....], bet visur viņš ir iekalts [.....]. Dažs iedomājas sevi par pavēlnieku citiem, taču pats ir vēl vairāk [.....] nekā viņi.”

Tekstā ir izlaisti trīs jēdzieni. Zemāk ir piedāvāti varianti, kuri šie jēdzieni varētu būt. Kurš variants ir pareizais? Jēdzieni ir sakārtoti tādā pašā secībā, kādā tiem ir jāparādās tekstā.

- 1) saprātīgai dzīvei, aizspriedumos, pitekantrops;
- 2) brīvībai, vaļņā, vergs;
- 3) dejai, akmenī, sastindzis;
- 4) laimei, netaisnībā, nobijies

1.7. Tomass Hobss raksta: “Nelga savā sirdī un dažkārt arī ar mēli ir teicis, ka nav tādas lietas kā [.....], nopietni apgalvojot, ka tad, ja ikviena cilvēka [.....] un apmierinājums ir viņa paša ziņā, nav iemesla, kāpēc katrs nevarētu darīt to, kas, viņaprāt, šo mērķi nodrošinātu; un līdz ar to arī slēgt vai neslēgt, ievērot vai neievērot [.....] nebūtu gluži nesaprātīgi, ja vien tas būtu katra paša labā.”

Tekstā ir izlaisti trīs jēdzieni. Zemāk ir piedāvāti varianti, kuri šie jēdzieni varētu būt. Kurš variants ir pareizais? Jēdzieni ir sakārtoti tādā pašā secībā, kādā tiem ir jāparādās tekstā.

- a) taisnīgums, izdzīvošana, līgumus;
- b) identitāte, baudas, likumus;
- c) laime, vērtības, pamattiesības;
- d) morāle, instinkti, norunas

1.8. “Dzīve sabiedrībā padara neizbēgamu prasību, ka ikvienam savā uzvedībā pret citiem jāievēro noteiktas [.....]. Šāda izturēšanās paredz, pirmkārt, citu personu interešu neaizskaršanu, vai precīzāk to interešu, kuras saskaņā ar likumiskiem priekšrakstiem vai nerakstītu vienošanos tiek uzskatītas par [.....], un, otrkārt, katras personas [.....] (saskaņā ar kādu taisnīgu principu) tajos darbos un izdevumos, ko prasa sabiedrības vai tās locekļu aizsardzība no kaitējumiem vai traucējumiem. Šos nosacījumus sabiedrība pamatoti drīkst ar varu uzspiest cilvēkiem, kuri uzdrošinās tos nepildīt”, rakstīja Džons Stjuarts Mills

Tekstā ir izlaisti trīs jēdzieni. Zemāk ir piedāvāti varianti, kuri šie jēdzieni varētu būt. Kurš variants ir pareizais? Jēdzieni ir sakārtoti tādā pašā secībā, kādā tiem ir jāparādās tekstā.

- a) tradīcijas, normām, ieinteresētību;
- b) ceremonijas, likumiem, neiesaistīšanos;
- c) robežas, tiesībām, līdzdalību;
- d) prasības, svētām, neitralitāti

1.9. Hanna Ārente raksta: “Totalitārisma [.....] neizriet tikai no agresivitātes, nežēlības, militārisma vai nodevības. Tas radies, apzināti sagraujot *consensus iuris*, kas, pēc Cicerona atziņas, kontituē “tautu” un gluži kā starptautiskās tiesības mūsdiā – ir radījies [.....] pasauli, ja šīs tiesības tiek respektētas pat kara apstākļos. Šāds fundamentāls konsenss ir gan morāla vērtējuma, gan juridiskā soda priekšnosacījums. Noziedznieku ir iespējams [.....] sodīt tikai tāpēc, ka viņš ir piederīgs šim *consensus iuris*. Pat Dieva atklāsmes likumi cilvēku vidū var darboties tikai tad, ja cilvēki tos uzklausa un piekrīt tiem”.

Tekstā ir izlaisti trīs jēdzieni. Zemāk ir piedāvāti varianti, kuri šie jēdzieni varētu būt. Kurš variants ir pareizais? Jēdzieni ir sakārtoti tādā pašā secībā, kādā tiem ir jāparādās tekstā.

- a) pārākums, esošo, smagi;

- b) nosodījums, deformētu, publiski;
- c) vājums, moderno, nosacīti;
- d) noziedzīgums, civilizēto, taisnīgi

1.10. **“Protams, mēs mēģināsim gūt labu valdību. Taču tas mums ne vienmēr izdosies. Čērčils, kas bija labs demokrāts, reiz teica: “[.....] ir vissliktākā pārvaldes forma, izņemot visas pārējās pārvaldes formas, kas tikušas izmēģinātas”. Šo Čērčila piezīmi varbūt varētu interpretēt šādi: ja tiecies pēc [.....] sabiedrības, tad, pilnīgi droši, tu esi pret demokrātiju. Politika nozīmē izvēlēties mazāko [.....]”, rakstīja Karls Popers**

Tekstā ir izlaisti trīs jēdzieni. Zemāk ir piedāvāti varianti, kuri šie jēdzieni varētu būt. Kurš variants ir pareizais? Jēdzieni ir sakārtoti tādā pašā secībā, kādā tiem ir jāparādās tekstā.

- a) tirānija, kontrolētas, atbildību;
- b) monarhija, tradicionālas, ideālu;
- c) demokrātija, pilnīgas, ļaunumu;
- d) kleptokrātija, godīgas, no vēlamā

2. uzdevums. Teksta analīze.

Izlasiet Frīdriha Augusta fon Hajeka grāmatas “Ceļš uz kalpību” fragmentu un atbildiet uz jautājumiem, izvēloties jūsu prāt pareizo atbildes versiju. Darba izpildes laiks 20 min.

“Visā Eiropas vēstures modernajā periodā galvenais sociālās attīstības virziens ir bijis indivīda atbrīvošanās no saitēm, kuras bija saistījušas pie ierastajiem ikdienas darbošanās veidiem. To, ka spontāni un nekontrolēti indivīdu centieni var radīt sarežģītu ekonomisko darbību sistēmu, varēja apzināties tikai tad, kad šī attīstība jau bija nogājusi zināmu ceļu. Vēlākā saskanīgu argumentu izstrāde par labu ekonomiskajai brīvībai bija ekonomiskās aktivitātes brīvās izaugsmes rezultāts, un ekonomiskā aktivitāte savukārt bija netīšs un neparedzēts politiskās brīvības blakusprodukts. [...] Liberāļa attieksme pret sabiedrību ir kā dārziņam, kas rūpējas par stādu un kam, lai radītu tā augšanai labvēlīgākus apstākļus, pēc iespējas vairāk jāzina par tā uzbūvi un darbību. Neviens saprātīgs cilvēks nešaubītos, ka aptuvenie likumi, kuros 19. gadsimta ekonomiskās politikas principi tika pausti, bija tikai sākumus – ka mums vēl daudz bija jāmācās un vēl bija milzīgas izaugsmes iespējas tajā virzienā, ko bijām uzņēmuši. Bet šī izaugsme varēja notikt tikai tad, ja mēs intelektuāli arvien prasmīgāk pārvaldītu spēkus, kuri mums jāizmanto. Bija daudzi acīmredzami uzdevumi, kā, piemēram, monetārās sistēmas regulēšana un monopola novēršana vai kontrole, un pat vēl lielāks skaits mazāk acīmredzamu, bet ne mazāk svarīgu uzdevumu citās jomās, kur nevarēja būt šaubu, ka valdībai ir milzīga vara gan labā, gan sliktā nozīmē. [...] Bet, kamēr progress uz to, ko parasti dēvē par “pozitīvu” rīcību, ir bijis neizbēgami lēns un kamēr tūlītēju uzlabojumu gūšanā liberālismam bija jāpaļaujas galvenokārt uz pakāpenisku brīvības nodrošināto bagātības pieaugumu, tam arvien bijis jāatvairā šo progresu apdraudoši piedāvājumi. To sāka uzskatīt par “negatīvu” pārliecību, jo atsevišķiem indivīdiem tas nespēja piedāvāt daudz vairāk kā piedalīšanos

kopējā progresā – progresā, ko arvien vairāk uzlūkoja kā pašu par sevi saprotamu, nevis izrietošu no brīvības principa. Varētu pat teikt, ka liberālisma panākumi paši arī kļuva par tā norieta cēloni. Jau sasniegto panākumu dēļ cilvēki arvien vairāk nevēlējās paciest vēl joprojām līdzās esošās nebūšanas, kas tagad šķita nepanesamas un nevajadzīgas. [...]”.

2.1. Autors uzskata, ka:

- a) jau liberālisma ekonomiskās teorijas sākumos tās piekritējiem bija izdevies pilnībā izziņāt ekonomiskās politikas principus;
- b) liberālisma teorija jau no saviem pirmsākumiem ir bijusi aplama;
- c) liberālisma teorija attīstījās un pilnveidojās līdz ar modernās sabiedrības izaugsmi.

2.2. Autors runā par vairākiem liberālās ekonomiskās teorijas jautājumiem, kuros vismaz deviņpadsmitā gadsimta gaitā nebija rastas atbildes. Šie jautājumi ir

- a) sabiedrības politiskās integrācijas jautājumi;
- b) monopola nostiprināšana un valsts kontrole pār indivīdu naudas uzkrājumiem;
- c) monetārās sistēmas regulācija un monopola novēršana.

2.3. Liberālisma skatījumā sabiedrības attīstība vēstures gaitā

- a) notiek pateicoties brīvības principa pieņemšanai;
- b) notiek pateicoties vēsturiskai nepieciešamībai;
- c) notiek pateicoties cilvēka dabā ieliktai teleoloģijai.

2.4. Runājot par Eiropas moderno sabiedrību vēsturi, autors uzsver to, ka

- a) indivīdu brīvā ekonomiskā aktivitāte ir bijusi pamatā tam, ka radusies arī politiskā brīvība;
- b) politiskā brīvība ir likusi pamatu arī ekonomiskās aktivitātes uzplaukumam;
- c) indivīdu ekonomisko aktivitāti palielinājusi cilvēka dabiskā vēlme pēc bagātības.

2.5. Liberālisms, pēc autora domām, ir uzskatu sistēma, kas

- a) tūlīt pēc tās formulēšanas izraisīja visas sabiedrības piekrišanu un centienus šos uzskatus īstenot dzīvē;
- b) izraisīja atbalstu, taču arī ievērojamu kritiku, uz kuru vedināja sabiedrības kopējās izaugsmes lēnie tempi;
- c) tūlītēju noraidījumu sabiedrībā, kura bija pārāk pieradusi pie tā, ka valsts diktē indivīdiem viņu rīcības veidu un raksturu.

3. uzdevums. Eseja

Izvēlieties vienu no piedāvātajiem eseju tematiem un uzrakstiet eseju, kuras apjoms apm. 500 vārdu. Darba izpildes laiks 130 minūtes.

Eseju temati:

1. Vai demokrātija var pāraugt tirānijā?
2. “/.. / mūsu Rietumu demokrātijas ir vistaisnīgākā sabiedrības kārtība, kāda līdz šim ir pastāvējusi; tās ir vislabākās, jo tās ir reformām visdraudzīgākās un pašas paškritiskākās sabiedrības formas. Tie, kas tās uzskata par sliktām, nezina, kādas izskatās alternatīvas. Viņi ir propagandas upuri, kura mūs vilina ar daudz mazāk brīvu un mazāk taisnīgu sabiedrības kārtību un tāpēc ataino mūsu sabiedrības kārtību kā sliktu”. Karls Popers.
3. “Ideja par to, ka liberālu sabiedrību veido indivīdi, kas bez laba iemesla neiejaucas viens otra privātajā sfērā, nav jauna un atrodama jau Džona Loka un Džona Stjuarta Milla darbos. Franču "Cilvēka un pilsoņu tiesību deklarācijas" (1789) ceturtajā pantā rakstīts, ka "brīvība nozīmē darīt jebko, kas nekaitē citiem: tāpat katra cilvēka dabisko tiesību īstenošanai ir tikai tās robežas, kas nodrošina citiem sabiedrības locekļiem šīs pašas tiesības". Ksavjē Lands